

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА З ЄС

FOREIGN POLICY OF UKRAINE AND POLAND IN THE CONTEXT OF REGIONAL SECURITY AND DEVELOPMENT OF COOPERATION WITH THE EU

Єлова Т.А.,

*кандидат політичних наук, доцент,
 докторантка кафедри політології та державного управління
 Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Стаття досліджує еволюцію ролі Європейського Союзу на міжнародній арені після завершення біполярної системи, зосереджуючись на питаннях безпеки, стабільності та розширення. Аналізується впровадження Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ) як інструменту запобігання конфліктам та інтеграції країн-сусідів. Особлива увага приділяється впливу розширення ЄС у 2004 та 2007 роках на регіональну безпеку, зокрема через розвиток Європейської політики сусідства та ініціативу Східного партнерства. Польща відіграє ключову роль у формуванні східного виміру ЄС, активно підтримуючи євроінтеграційні прагнення України. Аналізується українська зовнішня політика, яка балансувала між європейською інтеграцією та впливом Росії, що застосовувала енергетичний і політичний тиск. Особливий акцент зроблено на конфлікті навколо острова Тузла, війні в Грузії та подальших викликах безпеки, що сприяли активізації європейської політики щодо країн Східного партнерства.

Окремо розглядається роль Польщі як головного лобіста європейського курсу України, її внесок у скасування візового режиму, підписання Угоди про асоціацію та надання статусу кандидата в ЄС. Аналізується військова та економічна співпраця двох країн, включаючи створення спільних військових частин, диверсифікацію енергопостачання та інтеграцію України до європейських ринків. Попри наявні історичні суперечності, Польща залишається стратегічним союзником України, особливо після Революції Гідності та початку російської агресії. Висвітлюється підтримка Польщею санкційної політики ЄС щодо РФ, надання гуманітарної та військової допомоги Україні, а також сприяння реформуванню її сектору безпеки.

У підсумку, зазначено, що зовнішня політика ЄС, Польщі та України продовжує еволюціонувати під впливом безпекових викликів та міжнародних змін. Перспективи європейської інтеграції України значною мірою залежать від успішності внутрішніх реформ та підтримки з боку ключових партнерів, зокрема Польщі, яка залишається важливим гравцем у формуванні східної політики ЄС.

Ключові слова: Польща, Україна, Спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗПБ), європейська інтеграція, російська агресія, НАТО.

The article examines the evolution of the European Union's role on the international stage following the end of the bipolar system, focusing on security, stability, and expansion. It analyzes the implementation of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) as a tool for conflict prevention and the integration of neighboring countries. Special attention is given to the impact of the EU's enlargement in 2004 and 2007 on regional security, particularly through the development of the European Neighbourhood Policy and the Eastern Partnership initiative. Poland plays a key role in shaping the EU's eastern dimension, actively supporting Ukraine's European integration aspirations. The study explores Ukraine's foreign policy, which has oscillated between European integration and Russian influence, with Russia employing energy leverage and political pressure. The article highlights significant security challenges, including the Tuzla Island conflict (2003), the war in Georgia (2008), and subsequent security concerns that led to increased EU engagement with Eastern Partnership countries.

The article also examines Poland's role as a leading advocate for Ukraine's European path, contributing to visa liberalization, the signing of the Association Agreement, and Ukraine's candidacy status for EU membership. It explores bilateral military and economic cooperation, including the creation of joint military units, energy diversification, and Ukraine's integration into European markets. Despite historical disagreements, Poland remains a strategic ally of Ukraine, especially after the Revolution of Dignity and the onset of Russian aggression. The article highlights Poland's support for EU sanctions against Russia, humanitarian and military assistance to Ukraine, and contributions to Ukraine's security sector reforms.

Ultimately, the article demonstrates that the foreign policies of the EU, Poland, and Ukraine continue to evolve in response to security challenges and international developments. Ukraine's European integration prospects largely depend on the success of internal reforms and the support of key partners, particularly Poland, which remains a crucial player in shaping the EU's eastern policy.

Key words: Poland, Ukraine, Common Foreign and Security Policy (CFSP), European integration, Russian aggression, NATO.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлена ключовими геополітичними викликами, які постали перед Центрально-Східною Європою, зокрема після російської агресії проти України. Польща, як член ЄС і НАТО, має важ-

ливу роль у підтримці євроінтеграційних прагнень України, що значно впливає на формування безпекової стратегії в регіоні. Співпраця між Україною та Польщею стала основою для розвитку зовнішньої політики ЄС щодо країн Східного

партнерства. Зокрема, Польща активно підтримує прагнення України щодо євроатлантичної інтеграції, що включає як політичну, так і військову співпрацю. У цьому контексті важливе значення має регіональна безпека, яка є важливою складовою стабільності Європи. Оскільки Україна прагне інтегруватися до ЄС, а Польща активно сприяє цьому процесу, співпраця між двома країнами сприяє не лише розвитку двосторонніх відносин, а й зміцненню безпеки на європейському континенті. Крім того, роль Польщі у просуванні європейських цінностей і безпекових ініціатив через Східне партнерство має безпосередній вплив на стабільність і розвиток європейського простору, особливо в контексті боротьби з новими зовнішніми загрозами, зокрема російською агресією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливість стратегічної співпраці між Україною і Польщею підтримують західні дослідники, зокрема американський політолог Зб. Бжезінський, який наголошував, що польсько-українські відносини є ключовими для стабільності та безпеки Європи [5-6; 52]. Професор Гарвардського університету М. Бальмаседа також вважає, що співпраця між Україною та країнами Центральної Європи має життєво важливе значення для регіональної безпеки [54]. Аналітик «Рендкорпорейшн» С. Ларрабі підкреслює центральну роль Польщі у просуванні України в Європу [19-21]. Польські дослідники К. та Р. Волчук вивчали українсько-польські відносини кінця ХХ століття, зазначаючи їхню важливість для стабільності Європи, особливо в контексті розширення ЄС і НАТО [45]. Вони вказують на негативний вплив євроінтеграційних вимог на транскордонну торгівлю та міграцію, проте наголошують на намаганнях обох країн зберегти стратегічне партнерство [45-47]. Аналіз польських науковців дозволяє виділити кілька ключових тез: незалежна Україна важлива для загальноєвропейської безпеки, розширення НАТО та ядерний фактор вплинули на двосторонні відносини, а стратегічні цілі співробітництва сприяли політичним та економічним інтересам обох держав. Варшавська дослідниця Й. Камінська вивчає вплив членства в ЄС на адміністративні й політичні зміни в країнах ЦСЄ [17]. Вона аналізує наслідки європеїзації національних інститутів та їхню здатність впливати на зовнішню політику ЄС, досліджуючи механізми координації в польських дипломатичних структурах. Умови поглибленого аналізу сучасних українських-російських стосунків, їх історична ретроспектива проаналізовані через дослідження, наведене в монографії М. Білоблוצького [67]. Аналіз впливу зовнішніх акторів на українсько-польські відносини аналізували такі науковці і фахівці, як А. Клепиков [59], В. Кулик [60], С. Онуфрив [61], М. та Г. Рябчук [35], К. Серажим [66], Г. Яворська [69].

Основний акцент у їхніх дослідженнях зроблено на особливостях українського політичного дискурсу в посткомуністичний період. Щодо публікацій про сучасні й поточні тенденції у зовнішній політиці України та її сусідів, то у дисертації ми використовували результати досліджень В. Балюка [2-3], П. Данієрі [10], В. Манжолі [23], Ю. Пахомова [68], Г. Перепелиці [63-65], Ф. Продроу [33], С. Уайт [44], Д. Фіна [12], Дж. Шерп [38].

Незважаючи на широке розмаїття та багатогранність досліджень польсько-українських стосунків, дотепер відсутні комплексні дослідження міжнародної співпраці та стратегічного партнерства між Україною та Польщею, зокрема, у контексті подвійного розширення на європейському континенті, що ще раз підкреслює перспективність та важливість нашого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета наукової розвідки – аналіз зовнішньої політики України та Польщі у контексті реалізації регіональної безпеки та розвитку співробітництва з ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Євросоюз як вагомий гравець на міжнародній арені змінив світовий порядок в результаті розпаду біполярної системи. У відповідь на цей виклик країни Західної Європи розпочали співпрацю в галузі зовнішньої політики і політики безпеки, а також згуртованості та ефективності. ЄС відчував повсякчас брак безпеки, оскільки він не є ані класичним військово-політичним союзом, ані державою, хоча політичні інтеграційні процеси модельовані з державних структур та установ (у тому числі спільної зовнішньої, безпекової та оборонної політики) [40]. На думку деяких науковців, як-от наприклад А. Хігашіно, необхідність забезпечення стабільності і безпеки в Європі була основною мотивацією для акторів ЄС у їх вирішенні на користь розширення, закликаючи до нових заходів із просування цього процесу [16]. Лідери ЄС часто виправдовували зміни в наявній стратегії зростання, зробивши акцент на загрозах безпеці в Європі і стверджуючи, що розширення на схід може бути шляхом досягнення миру і безпеки в Європі. Перші інструменти і нові ідеї регіональної безпеки та співробітництва у зовнішній політиці Європейського Союзу були розроблені наприкінці 1990-х років. У зв'язку з прийняттям Маастрихтського договору, ЄС отримав дуже нетипові для міжнародної організації компетенції для ведення *Спільної зовнішньої політики та політики безпеки* (СЗПБ).

Європейські політики вважали, що найбільшою проблемою в країнах ЄС на початку 1990-х років є міждержавні прикордонні конфлікти, які становили найбільшу загрозу для європейської безпеки. Волатильність (мінливість) ЦСЄ була пов'язана з історичними образами, претензіями щодо кордо-

нів, наявністю значних етнічних меншин у сусідніх державах та їх утриманням цими державами, слабкість нових структур управління в нових демократіях. Ті проблеми, що отримали країни як історичний спадок, доповнилися транскордонною злочинністю, контрабандою наркотиків і торгівлею людьми, масовою еміграцією до Західної Європи, що виникла в наслідок соціальних заворушень у країнах ЦСЄ [25].

Питання безпеки ЄС було на порядку денному протягом всього періоду «від Копенгагену до Копенгагену», з того часу, як ЄС вирішив відкрити себе для своїх сусідів у Східній Європі в 1993 році до часу, коли вона офіційно завершила переговори про вступ з 10-ма країнами-кандидатами у 2002 році. Аргумент «європейського миру і безпеки» був побудований як один із найбільш важливих всеосяжних обґрунтувань розширення ЄС на схід, тобто рішучі заходи та інструменти політики для розширення на схід були покликані в ім'я європейського миру і безпеки [16].

В умовах сильної глобальної конкуренції на початку ХХІ століття головним питанням для ЄС була регіоналізація його кордонів. Це включає в себе особливий вид як «розширення» і «поглиблення» ЄС через інтеграцію Західних Балкан і розвиток ЄПС. Євросоюз у своїх послідовних розширеннях змінив структуру політичного простору щодо «близького зарубіжжя». Паралельно з власною внутрішньою регіоналізацією виникли зовнішні регіоналізації у всьому ЄС [1]. Схід як мегарегіон ставав усе більш важливим для ЄС на протигагу середземноморському регіону. З початку 2000-х років у зовнішній політиці ЄС у східному напрямі стало домінувати прагнення зберегти безпеку на своїй периферії. Одним із основних завдань ЄПС було створення умов для регіональної інтеграції. Незважаючи на двосторонній характер угод, Євросоюз прагнув створити на території СНД більш-менш інтегрований простір. Європейська рада відзначила важливість використання «Угод про партнерство та співробітництво» для впливу на процес інтеграції в регіоні, у текстах преамбул до угод підкреслено важливість політичного діалогу, який повинен «сприяти врегулюванню конфліктів та завершенню розбіжностей в регіоні», що, у свою чергу, сприятиме зміцненню безпеки в Європі [29].

У 1999 році ЄС прийняв «Загальну стратегію щодо Росії й України». Ці держави були першими, де єдина стратегія СЗПБ була використана як новий інструмент [13]. Європейські чиновники гостро критикували можливості України посилити безпеку Євросоюзу. У травні 2001 року прем'єр-міністр Швеції Й. Перссон і президент Єврокомісії Р. Проді заявили, що «будь-яка політична нестабільність, регресивний економічний розвиток або фрагментарні реформи в цій кра-

їні будуть загрожувати новому стрибку донизу в Європі – політичній, економічній та соціальній прірві, у зв'язку з розширенням ЄС» [27].

До вступу в ЄС Польща не мала прямого впливу на розвиток ЄПБО упродовж тривалого часу. ЄС не був зацікавлений у залученні держави в розвиток структур безпеки політико-економічного простору Центральної і Східної Європи. Історичний досвід Польщі не був оптимістичним: гарантії західних держав, як правило, виявилися пустими обіцянками. Незалежна Польща шукала чіткі гарантії, а їх можна було знайти лише в НАТО. Польща продемонструвала відсутність довіри до європейської гарантії безпеки, яка не виправдала зовнішньої політики і безпеки європейських держав, які представляють свої національні інтереси вище інтересів співтовариства [24].

У 2000 році польський уряд затвердив «Стратегію безпеки Республіки Польща», у якій наголошувалося, що членство в НАТО «суттєво змінило геополітичну і геостратегічну позицію цієї країни, яка стала частиною ефективної системи союзної оборони» [34]. У документі йдеться про те, що Польща розглядала ЄС як другу політичну і військову структуру після НАТО, опору державної безпеки. У ній також було заявлено про участь Польщі у формуванні СЗПБ ЄС. Була запропонована також участь польських військ у боротьбі з кризою ЄС [24]. Питання захисту національної безпеки для Польщі постало здебільшого питанням внутрішніх заходів, спрямованих на задоволення стандартів НАТО і зобов'язань, а також участі в різних проектах, як-от: «Ініціативі оборонних можливостей», «Ініціативі зброї масового ураження», «Партнерстві заради миру». Польща взяла участь у політиці відкритих дверей НАТО, підтримавши План дій щодо членства (ПДЧ) і членство в НАТО для Словаччини, країн Балтії та Словенії [34].

У контексті співпраці за «мир і безпеку» Україна була названа «потенційним партнером» ЄС [27]. Євросоюз прагнув стабільного, безпечного і розвиваючого сусідства. Передусім, ЄПС планувалася як політика, спрямована щодо Білорусі, Молдови й України як «першої Європи» [4]. Росія не була учасником ЄПС, але замість цього підтримувала «стратегічне партнерство» з ЄС на основі угоди про чотири так звані «спільних просторів». У той же час, на думку міжнародних аналітиків, після приходу до влади Президента В. Путіна стало зрозуміло, що Росія навряд чи зможе утвердитися в ролі провідної світової держави, без проведення агресивної політики у більшості країн пострадянського простору. Вплив Російської Федерації на зовнішню політику України був неодноразово продемонстрований упродовж всієї новітньої історії цього в Україні. Прикладами цього можуть служити звільнення в 2000 році

міністра закордонних справ Б. Тарасюка, неодноразове використання залежності України від постачання енергоносіїв із Росії, передусім нафти і газу. Залежність України від Росії в постачанні енергетичних ресурсів довела, що політика постачання енергоносіїв є дуже ефективним інструментом впливу Росії на зовнішню політику України. Важливо згадати про нафтову блокаду наприкінці 1999 року – на початку 2000 року.

У результаті Україна зробила крок до реінтеграції з Росією, незважаючи на офіційні заяви про пріоритети України на інтеграцію в європейський простір. Ключовим моментом в українсько-російських відносинах був візит Президента В. Путіна до Дніпропетровська в лютому 2001 року, у ході якого сторони домовилися об'єднати свої енергетичні мережі, а також співпрацювати в аерокосмічній галузі. Свідченням важливості України у зовнішній політиці Росії є призначення у 2001 році колишнього Прем'єр-міністра В. Чорномірдіна на посаду посла в Україні [70]. Випробуванням для українсько-російських відносин під час політичної кризи в кінці 2000 року – на початку 2001 року стало те, що Україна відчула тиск із боку Заходу. Росія ж натомість запропонувала свою допомогу у вигляді повної політичної підтримки щодо політичного скандалу навколо режиму Л. Кучми і цю підтримку було прийнято. У 2002 році Президент В. Путін відвідав Україну більше шести разів, у той час, як візитів західних лідерів майже не було. Відносини між Україною і Росією поглибилися ще більше, що було зумовлено недостатнім рівнем відносини із Заходом, посиленням американських звинувачень у продажу зенітних ракетних комплексів в Ірак. Із-поміж інструментів впливу Росії на Україну також потрібно згадати проект створення газотранспортної консорціуму.

Ситуація навколо польської політики безпеки докорінно змінилася після терористичних актів 11 вересня 2001 року у США, які продемонстрували, що наявні інститути безпеки вже не здатні утримати належну гарантію безпеки в новому світовому порядку. У 2002 році Польща опублікувала свою «Європейську стратегію безпеки», у якій одним із головних завдань було запобігання нових розділових ліній між розширеним ЄС та його сусідами. Замість цього Євросоюз хотів створити кільце добре керованих країн на схід від ЄС та на кордонах Середземномор'я, з яким були тісні відносини співпраці.

У контексті вступу до ЄС перед Польщею стояло завдання відновлення своєї ролі в Європі. Вона брала активну участь у розробці політики ЄС щодо східних сусідів, у тому числі таких аспектів, як зовнішня торгівля, економіка, міжнародні відносини, правосуддя та внутрішні справи. Незважаючи на те, що у 2003 році з початку роботи в союзних органах як активний спостерігач без права

голосу, роль Польщі зростала, вона все ще не мала значного впливу на зовнішню політику ЄС. Офіційне членство позначилося на її політиці щодо країн, які знаходяться на сході європейського континенту: Росії, Білорусі, Молдови та України. Поруч зі створенням Північного виміру ЄС (вступ Швеції та Фінляндії, Іспанії та Португалії, запуск Барселонського процесу) Польща сприяла формуванню Східного виміру ЄС [7].

У той же час Польща покладала багато надій на розширення співробітництва між НАТО й Україною. Проголошені проєвропейські прагнення і водночас проросійська та про-СНД політика на практиці сприяли плутанині в політиці безпеки і зовнішній політиці України. Проте, у 2002 році Україна заявила про свої плани щодо вступу в НАТО. У 2002 році відбулися парламентські слухання з питання співпраці України з НАТО, які підтвердили мету інтеграції в Північноатлантичний союз. У тому ж році Рада національної безпеки і оборони України одногосно схвалила рішення вступити в НАТО. Це було офіційне оголошення сигналізації початку довгого і важкого шляху до повноправного членства. Захід сприйняв це довгоочікуване рішення як чергову порожню декларацію, ввічливо визнав його як ясності щодо кінцевої мети євроатлантичної інтеграції, і щедро повторив, що «двері НАТО залишаються відкритими для всіх європейських демократій» [42]. У той же час, атлантичні партнери нагадали Києву, що шлях через ці «двері» не буде легким і коротким.

Однак разом із тим 2003 рік був оголошений роком Росії в Україні і розпочався з проведення саміту СНД в Ялті 27–29 січня 2003 року. У ході саміту Президент Л. Кучма був призначений головою Ради глав держав СНД. Більш того, Росія і Україна підписали «Договір про українсько-російський кордон», який був сприйнятий як позитивний крок на шляху до нормалізації відносин між двома країнами. У 2003 році президентами Росії, України, Білорусії і Казахстану була оголошена ініціатива створення СЕП та Організації регіональної інтеграції. Для України головна перевага полягала у зоні вільної торгівлі. Київ намагався утримуватися від подальших зобов'язань, особливо після того, як Москва зажадала щоб він відмовився від раніше досягнутих домовленостей із СОТ, оскільки це нібито необхідно для «синхронізованого вступу» до цієї організації. Проект СЕП був підданий критиці в Україні, бо це суперечило проголошеному Україною плану європейської інтеграції [34].

Значне охолодження в російсько-українських відносинах відбулося наприкінці 2003 року під час кризи навколо острова Тузла в Керченській протоці, яка спровокувала дипломатичне напруження між двома країнами аж до ухвалення резо-

люції Верховної Ради України як «недружній акт, який змусить Україну переглянути свої нинішні відносини з Росією» і висловлюванням Л. Кучми, у якому він сказав, що останні події змусять переглянути нашу зовнішню політику ще раз. Ці події дали поштовх до офіційного формулювання Україною своїх зовнішньополітичних стремлень вступити в НАТО. У результаті 2003 році ВРУ прийняла Закон України «Про основи національної безпеки України», який визначив сучасні основи для державної політики. Закон надав список реальних і потенційних загроз національним інтересам і національній безпеці України, зокрема у політичній та економічній сферах. Основна мета зовнішньої політики визначена як активна участь у міжнародних політичних процесах. Членству в НАТО та ЄС надано велике значення: «забезпечення безпеки України, набуття членства в ЄС та НАТО» [26].

У 2004 році Польща підтримала ідею запрошення українського Президента на саміт НАТО у Стамбул. Багато держав-членів НАТО висловили застереження, посилаючись на стан демократії в Україні. Ключову роль тут зіграли неофіційні консультації між НАТО й Україною на рівні міністрів оборони, що відбулися у Варшаві у 2004 році. У зв'язку зі скептицизмом навколо виборів, не було можливості досягти згоди за новою формулою «Альянс-Україна». На думку деяких союзників, довіра до прагнень України вступити в НАТО була підірвана рішенням зняти з оборонної доктрини України положення про євроатлантичну інтеграцію як пріоритетну політику безпеки. Подібні сумніви, на цей раз щодо європейської інтеграції, були спровоковані прогресивними переговорами з формування Єдиного економічного простору разом із Білорусією, Росією і Казахстаном [48].

Для спостерігачів польської зовнішньої політики було зрозуміло, що Польща забезпечуватиме більш жорстку політику ЄС щодо Росії і буде наголошувати на питаннях, що стосуються енергетичної безпеки держав-членів ЄС із Центральної та Східної Європи. Розширення ЄС, безумовно, зробило відносини Росії і ЄС більш складними, що призвело до негативного сприйняття Росії зі сторони держав-членів ЄС Центрально-Східної Європи і асоціації її із загрозою [17].

Розуміння недостатності економічних інструментів для вирішення такого політичного завдання як зміцнення безпеки, призвело ЄС до усвідомлення необхідності більш активної присутності у процесах врегулювання наявних у регіонах конфліктів. Використовуючи економічні інструменти досить активно, ЄС проте постійно стикався з недостатньою «помітністю» своєї участі в конфліктному врегулюванні. Тому одним з основних завдань протягом усього періоду його діяльності

на східному напрямку була необхідність підняття рівня своєї впізнаваності у зонах конфліктів.

ЄС позиціонував себе як істотно відмінний міжнародний актор, що прагне сприяти порядку, заснованому на правилах міжнародної дисципліни замість традиційних режимів силової політики. Європейська стратегія безпеки поставила перед собою стратегічну мету – створити безпеку навколишнього простору [11]. ЄПС намагається перевести цю мету в єдиний загальноєвропейський підхід через кілька пов'язаних проблем у сфері безпеки держав-членів та ЄС у цілому: турбота про політичну стабільність на кордонах Євросоюзу, бажання боротьби з уявними чи реальними негативними наслідками недавнього раунду східного розширення для «чужаків» [41], спроби визначити привабливу альтернативу членству в ЄС при одночасному зміцненні поняття загальної зовнішньої політики. ЄПС активно пов'язує внутрішню і зовнішню проблеми безпеки ЄС і зачіпає всі структури ЄС. Просування «належного управління», пов'язаного з демократизацією та розширенням торгівлі та інвестицій, призначених для вирішення конкретних питань безпеки, такими, як нелегальна міграція, організована злочинність, розповсюдження зброї масового знищення, екологічні катастрофи або етнічні конфлікти, розповсюдилося на всю територію ЄС [36].

Із розширенням ЄС на країни Центральної та Східної Європи різко зросла полюсність питання «зовнішні кордони». Концепція зовнішнього кордону як бар'єру за часів «холодної війни» віджила своє, був кинутий виклик альтернативним прикордонним концепціям із падінням залізної завіси [8]. Безпрецедентний обсяг розширення у 2004 році підняв питання про «остаточні кордони», особливо в старих західноєвропейських державах. Ставало очевидним, що, незважаючи на успіх розширення, ЄС не може покладатися на старі політичні інструменти для взаємодії із сусідами. Із 2004 року стало очевидно, що Україну потрібно розглядати як одну зі слабких ланок на східній периферії поряд із Білоруссю і Молдовою [15].

Після приєднання Польщі в ЄС польська підтримка вступу України до НАТО складається з політичних дій і військової співпраці. У сфері міжнародної безпеки Польща підкреслила важливість продовження політики «відкритих дверей» Альянсу. Прем'єр-міністр Польщі заявив, що приєднання України і Грузії необхідне для забезпечення поставок сирої нафти з Каспійського моря до держав-членів НАТО [31]. Україна і Польща здійснили спробу співпраці в політичній сфері на пострадянському просторі, зокрема шляхом координації їх політики у відносинах із Білоруссю та Грузією. Низку нарад, що стосувалися Білорусі, провели у 2005 році, у яких взяли участь представники Польщі, України, Литви, Латвії, част-

ково Грузії. Результатом цього стало формування у перших чотирьох країнах спільної робочої групи із дослідження ситуації в Білорусі, хоча група не була особливо активна. У серпні 2008 року лідери Польщі, України та трьох балтійських держав відвідали Грузію для підтримки Президента М. Саакашвілі у війні з Росією. Невдовзі після цього у Вашингтоні міністр закордонних справ Польщі Р. Сікорський виніс попередження щодо повторення грузинського сценарію в Україні. Він також висловив думку, що ще одна спроба зміни міждержавних кордонів становитиме загрозу для безпеки Європи, і він де-факто закликав НАТО дати гарантію територіальної цілісності України [32].

Позиція Польщі полягала в тому, що у випадку приєднання цієї країни, не лише НАТО буде посилене, але, найголовніше, відбудеться фундаментальна зміна у геополітичній ситуації в сусідньому просторі, що буде значною перевагою Польщі, України та багатьох інших держав. Із-поміж конкретних дій, спрямованих на наближення України до Альянсу, потрібно зазначити підписання в 2006 р. комітетом начальників штабів обох країн допомоги, схема узгодження українських збройних сил з вимогами «Партнерства заради миру» [29]. Військове співробітництво Польщі з Україною набуло різних форм, у тому й програми з надання допомоги в перформатуванні українських збройних сил до стандартів НАТО. Загальні принципи були погоджені для участі військ в операціях НАТО і ЄС, а в 2008 році було прийнято рішення сформувати до 2011 року спільну польсько-українсько-литовську військову частину [32].

У декларації саміту НАТО в Бухаресті у серпні 2008 року Польща вимагала провести глибокий аналіз грузинських та українських зусиль щодо членства в НАТО, а також розробити політику відповідно до нової конфігурації безпеки в Східній Європі, конфігурацію, яка стежитиме за збройним втручанням [50]. Події у країнах Східної Європи мали серйозний вплив на подальший розвиток політики безпеки. Політичні потрясіння в Україні та Грузії, які привели до влади демократично орієнтовані і проєвропейські сили вимагали розширення інструментів ЄС у відносинах із цими державами. Незважаючи на загальний консенсус навколо ідеї стабілізації східними сусідами, ЄС не вистачає чіткого бачення механізмів надання нормативної конвергенції цих держав, достатній рівень стабілізації, ступінь готовності ЄС втручатися у справи цих держав заради їхньої стабілізації, а також обсяг ресурсів країн-членів ЄС. Пошук відповідної формули для вирішення цих питань виявився центральною частиною дискусії в рамках інститутів ЄС, а також між державами-членами, що призвело до створення Східного партнерства [37].

Не буде перебільшенням зауважити, що розширення Євросоюзу 2004 і 2007 років у своєму вияві було прикладом досягнення першорядного значення для європейської безпеки. Вона представляє політичний розвиток історичних пропорцій, і як процес розширення продовжується і в наступні роки, європейський політичний ландшафт буде змінюватися й надалі. З погляду зовнішньої політики в той час, як багато інших аспектів і спроб спільної політики ЄС супроводжувалися ускладненнями, розширення стало успіхом європейської політики [4].

Польський дослідник Р. Кужняр зауважував, що причиною для занепокоєння майбутнім Східної Європи була невизначеність ситуації в Білорусі, нестабільність в Україні або енергетична політика Росії. Але жодна з цих країн не представляє військової загрози для Польщі. На його думку, ці країни мають більше підстав побоюватися не Польщі, ЄС чи НАТО, але в першу чергу своїх власних внутрішніх проблем [18].

Міждержавна співпраця активно розвивалася не лише на центральному, але й на регіональному рівні. Усе це свідчить про те, що навіть кризові явища не послаблювали стратегічний характер відносин обох країн та народів. Серед вагомих здобутків можна назвати імплементацію Дорожньої карти українсько-польського співробітництва на 2009-2010 роки. Було започатковано «Київську ініціативу» – новий формат тристоронньої співпраці на рівні керівників органів національної безпеки України, Польщі та Білорусі. Результативно розвивалася взаємодія з Польщею з актуальних питань європейської інтеграції України. Зокрема, вдосконалено роботу Постійної українсько-польської конференції з питань європейської інтеграції, розгорнуто співпрацю по реалізації проекту Східного партнерства, ефективно впроваджується проект «Підтримка секторальних реформ в Україні 2009».

На 2010 рік у Європі не було ефективного центру прийняття рішень із закордонних справ і питань політики безпеки, у той час, як розширення ЄС робить цю ситуацію ще складнішою. Нові держави-члени мають завжди різні пріоритети в цій галузі, особливо щодо ключових партнерів ЄС, США та Росії [14]. Як наслідок, європейську зовнішню політику проводять інші міжнародні інституції, такі, як НАТО, ОБСЄ або ООН (як формальна офіційна спеціальна коаліція) [40;43].

Нормалізація геополітичного становища Польщі призводить до висновків щодо її політики безпеки. По-перше, безпека повинна була посилюватися, оскільки геополітична ситуація змінюється [18]. По-друге, посилення позицій ЄС в інтересах польської держави. Польща була зацікавлена в поглибленні європейської інтеграції, особливо

політичної, хоча безмежне розширення не в інтересах Польщі. Геополітична згуртованість ЄС як спільноти держав і громадян можлива лише тільки на поточній цивілізаційній основі. У розширенні співпраці в рамках ЄС Польща брала активну участь. Вона підтримувала зміцнення інструментів зовнішньої політики, безпеки та оборони ЄС разом з очікуваним створенням класичного політичного і стратегічного альянсу в рамках Союзу. Цей набір інструментів, необхідний для ЄС саме з геополітичних причин: із метою зміцнення ролі Заходу і баланс у рамках НАТО (між США і ЄС), щоб захистити власні інтереси в глобальному контексті, а також надавати більш ефективний вплив на Схід. Польща потребувала союзу із сильною міжнародною позицією та інституційною узгодженістю. Головною галуззю міжнародної лояльності Польщі є «європейська батьківщина» як цивілізація та спільнота держав, народів і громадян. Це означає, що пошук стратегічного партнерства мусить бути з тими членами Союзу, які мають життєво важливе значення для польських інтересів і які хочуть такого союзу, тобто, в першу чергу, з Німеччиною і Францією [18].

Щодо питання майбутнього відносин між Україною та ЄС Польща, як правило, намагається співпрацювати з державами-«однодумцями», у тому числі країнами з вишеградської четвірки: Чехією, Словаччиною та Угорщиною, а також Скандинавськими і Балтійськими державами та Великою Британією. Швеція підтримує більш активну участь ЄС у східному регіоні і його демократизації, є ключовим партнером для Польщі в пропаганді майбутнього членства в ЄС для України [9]. Нові держави-члени ЄС із Центральної Європи сформували у ньому проукраїнське лобі України. Так, наприклад, прем'єр-міністр польського уряду Б. Шидло після її зустрічі у Криніці (2016) з українським прем'єром В.Гройсманом зазначила, що вільна, незалежна, демократична Україна – це запорука безпеки Європи і Польщі. Глава уряду Польщі заявила теж, що Польща хоче бути амбасадором України в Євросоюзі.

Двостороннє співробітництво останніми роками відбувалося в умовах воєнно-політичної кризи в Україні. Росія порушувала Мінські домовленості, загострюючи ситуацію, що впливало на міжнародну взаємодію. У відповідь Міністерство оборони України використовувало дипломатичні заходи для привернення уваги світової спільноти та залучення матеріально-технічної допомоги від партнерів. Україна отримала значну підтримку від США, Канади, Польщі та Литви, зокрема в лікуванні військових. Польща декларувала готовність до поглиблення оборонної співпраці, надаючи матеріально-технічну та консультативну допомогу, сприяючи підготовці військових ЗСУ. Основні зусилля Міністерства оборони України були

спрямовані на інтеграцію в європейський простір та співпрацю з НАТО для досягнення стандартів, необхідних для майбутнього членства [62].

За підтримки програми Східного партнерства продовжувалася фахова підготовка представників Збройних Сил України на орієнтаційному курсі з питань Спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу. Поглиблення взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом у сфері Спільної політики безпеки і оборони сприяло не тільки реалізації пріоритетів зовнішньої політики України та імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, але й дало змогу підвищити оперативні та бойові спроможності підрозділів Збройних Сил України для забезпечення територіальної цілісності України та врегулювання кризової ситуації на Сході України.

У сучасному світі зовнішня політика держав відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки та розвитку міжнародного співробітництва. Україна та Польща – дві стратегічно важливі країни Центрально-Східної Європи, які відіграють значну роль у формуванні регіональної безпеки та інтеграції до Європейського Союзу. Період 2014-2024 років є визначальним у цих процесах, адже за цей час Україна здійснила важливі кроки до євроінтеграції, а Польща продовжила виступати одним із її головних союзників. Водночас існували і виклики у двосторонніх відносинах, які впливали на регіональну стабільність. Після Революції Гідності 2014 року Україна взяла чіткий курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Польща стала одним із найактивніших адвокатів України в Європейському Союзі, сприяючи підписанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Крім того, польська держава відіграла значну роль у підтримці санкційної політики проти Росії після її агресії на сході України. Польща також надавала політичну та економічну підтримку Україні в рамках регіональних ініціатив, таких як Люблінський трикутник (Україна-Польща-Литва) та Ініціатива трьох морів. Це стало важливим інструментом для координації зусиль у сфері безпеки, інфраструктури та економічного розвитку [39].

Військова агресія Росії проти України суттєво змінила безпекову ситуацію в регіоні. Польща стала одним із ключових союзників України у наданні військової та гуманітарної допомоги, особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. Варшава активно підтримувала постачання озброєння, військової техніки та навчання українських військових. У сфері енергетичної безпеки обидві країни зіштовхнулися з викликами, пов'язаними з залежністю від російських енергоресурсів. Польща виступала за диверсифікацію енергетичних поставок, підтримуючи будівництво альтернативних маршрутів постачання газу

та співпрацюючи з Україною у цьому напрямку. Польща активно сприяла інтеграції України до європейських структур, підтримуючи скасування візового режиму для українців у 2017 році та переговори щодо членства України в ЄС після початку війни 2022 року. Крім того, польський уряд виступав за надання Україні статусу кандидата в члени ЄС та допомагав у реформуванні ключових секторів української економіки та правової системи [55].

Економічне співробітництво між двома країнами зросло, особливо в сферах логістики, транспорту та сільського господарства. Польща стала одним із найбільших торговельних партнерів України, а також важливим ринком праці для українських громадян. Попри стратегічне партнерство, українсько-польські відносини мали і певні суперечності. Найбільш гострі питання стосувалися історичної пам'яті, зокрема трактування подій Волинської трагедії. Політичні коливання у відносинах між урядами іноді впливали на загальний тон двосторонньої співпраці, проте стратегічні інтереси обох держав залишалися незмінними [30].

Зовнішня політика України та Польщі у 2014-2024 роках демонструє високий рівень співпраці та взаємної підтримки, особливо у сфері безпеки та євроінтеграції. Польща залишається одним із ключових союзників України в ЄС і НАТО, надаючи політичну, економічну та військову допомогу. Водночас наявні розбіжності потребують діалогу та взаєморозуміння для подальшого розвитку співпраці. Перспективи відносин між двома

країнами залежатимуть від успішної реалізації реформ в Україні та подальшої інтеграції до Європейського Союзу [49].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Європейський Союз став ключовим гравцем на міжнародній арені після розпаду біполярної системи, зосередившись на зміцненні безпеки та стабільності, зокрема через розширення на схід. ЄС розробив Спільну зовнішню політику та політику безпеки для уникнення конфліктів і підтримки інтеграційних процесів у сусідніх країнах. Польща відіграла важливу роль у формуванні східного виміру ЄС, активно підтримуючи Україну в її євроатлантичній інтеграції. Україна балансувала між європейською інтеграцією та впливом Росії. Важливими етапами стали події 2003 року навколо острова Тузла, війна в Грузії 2008 року та розвиток Східного партнерства, яке стало частиною політики ЄС щодо країн, що прагнуть євроінтеграції, але залишаються в сфері впливу Росії. Польща активно співпрацювала з Україною, підтримуючи її євроінтеграційні прагнення, зокрема через підписання Угоди про асоціацію і надання статусу кандидата в ЄС. Під час російської агресії Польща стала важливим союзником України, надаючи військову та гуманітарну допомогу, підтримуючи санкції проти Росії. Економічна співпраця між Польщею та Україною, не зважаючи на війну 2014-2024 рр. розвивається у сферах логістики, транспорту та енергетики. Польща сприяла диверсифікації енергопостачання і допомагала Україні інтегруватися в європейські ринки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Agha A. Regionalisation as a Driving Force of EU Widening: Recovering from the EU 'Carrot Crisis' in the 'East'. *Europe-Asia Studies*. 2010. Vol. 62, №8. P. 12-39.
2. Baluk W. Stosunki polsko-ukraińskie w kontekście geopolityki. *Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє*. К.: Вид-во Українського фіто соціологічного центру. 2002. Ч. II. С. 21-29.
3. Baluk W. Wschodnia polityka Polski i zachodnia polityka Ukrainy (historyczny i koncepcyjny zarys problemu). *Region czarnomorski: Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* / red. T. Kapuśniak, A. Gil. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej. 2009. Część 1. S. 45-57.
4. Bengtsson R. Constructing Interfaces: the Neighbourhood Discourse in EU External Policy. *European Integration*. 2008. Vol. 30, №5. P. 597-604
5. Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. New York: Basic Books, 1997
6. Brzezinski Z. Ukraine's Critical Role in the Post-Soviet Space. *Ukraine in the World* / ed. Lubomyr Hajda. p. 3-8.
7. Cimoszewicz W. Poland's Raison d'Etat and the New International Environment. *Yearbook of Polish Foreign Policy*. Warsaw: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2003. URL: <http://www.sprawymiedzynarodowe.pl/yearbook/2003>
8. Comelli M., Greco E., Tocci N. From Boundary to Borderland: Transforming the Meaning of Borders through the European Neighbourhood Policy. *European Foreign Affairs Review*. 2007. № 12. P.206
9. Copsey N., Pomorska K. Poland's power and influence in the European Union: The case of its eastern policy. *Comparative European Politics*. 2010. Vol. 8, № 3. P.314
10. D'Anieri P. Structural Constraints in Ukrainian Politics. *Eastern European Politics and Societies*. 2011. № 1. P. 28-46.

11. European Council. A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy. Brussels, 12 December 2003. URL: <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.
12. Fean D. Economic Constraint and Ukraine's Security Policy. *Russie.Nei.Reports*. 2011. URL: <http://www.ifri.org/downloads/feanmarch2011ukrainesecurity.pdf>
13. Fritz V. New divisions in Europe? East–East divergence and the influence of European Union enlargement. *Journal of International Relations and Development*. 2005. № 8. P.208
14. Grabbe H. The Constellations of Europe: How Enlargement Will Transform the EU. Centre for European Reform, London, 2004.
15. Haukkala H. The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighbourhood Policy. *Europe-Asia Studies*. 2008. Vol. 60, № 9. P.1614
16. Higashino A. For the Sake of 'Peace and Security': The Role of Security in the European Union Enlargement Eastwards. *Cooperation and Conflict*. 2004. p. 39-347.
17. Kaminska J. The Link between National Foreign Policy and the Performance of a Country in the European Union: The Polish Case. *Journal of Contemporary European Research*. 2010. Vol. 6, № 1. P. 69-76
18. Kuźniar R. Geopolitics and Poland's Security Policy. *The Polish Quarterly of International Affairs*. 2008. issue: 1. p. 65-67
19. Larrabee F. Stephen Ukraine's Place in European and Regional Security. *Ukraine in the World*. 1998. URL: <https://www.rand.org/pubs/reprints/RP748.html>;
20. Larrabee F. Stephen Ukraine: Europe's Next Crisis? *Arms Control Today*. July/August. 1994. p. 14-19.
21. Larrabee F. Stephen Ukraine's Balancing Act. *Survival*. 1996. №2. p. 143-165;
22. London Greets Kyiv with Nearing NATO. *Den*. - 1 June 2002.
23. Manzhola V. et al. Ukraine in Post Bipolar System of International Relations: Analytical Report. К.: Інститут міжнародних відносин, 2006. 66 с.
24. Miszczak K. Poland and the Development of the European Security and Defence Policy. *The Polish Quarterly of International Affairs*. 2007. issue: 3. p. 14-15
25. O'Brennan J. Bringing Geopolitics Back In: Exploring the Security Dimension of the 2004 Eastern Enlargement of the European Union. *Cambridge Review of International Affairs*. 2006. Vol. 19, № 1. P.164
26. Olynyk S.D. Ukraine as a Post-Cold War Military Power. *Joint Force Quarterly*. 1997. №15, p.88.
27. Persson G., Prodi R. Ukraine's Progress Should Be a Priority for All Europe. *International Herald Tribune*, 22 May 2001.
28. Pogodda, S., Ginty Mac, R., Richmond, O. The EU and critical crisis transformation: the evolution of a policy concept. *Conflict, Security & Development*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1080/14678802.2020.1854442>
29. Poland to Help Ukraine in NATO Integration. *BBC Monitoring*. 10 August 2006.
30. Polegkyi, O. The Intermarium in Ukrainian and Polish Foreign Policy Discourse. *East/West*. 2021. 8(2), 29–48. URL: <https://doi.org/10.21226/ewjus562>
31. Polish President Says Ukraine, Georgia Should Join NATO. *BBC Monitoring*. 29 November 2006 (www.securities.com).
32. Polish-Ukrainian Relations: From the Success of the "Orange Revolution" to Russia-first Policy (11-13)
33. Proedrou F. (). Ukraine's Foreign Policy: Accounting for Ukraine's Indeterminate Stance between Russia and the West. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2010. № 4. p. 443-456.
34. Quo vadis? Polish-ukrainian relations in the enlarging Europe, 1991-2004, P. 260-270.
35. Ryabchuk M. The Ukrainian "Friday" and the Russian "Robinson": The Uneasy Advent of Postcoloniality. *Canadian-American Slavic Studies*. 2010. № 44. p. 7-24.
36. Sasse G. The European Neighbourhood Policy: Conditionality Revisited for the EU's Eastern Neighbours. *Europe-Asia Studies*. 2008. Vol. 60. № 2. P. 295-296
37. Shapovalova A. Political Implications of the Eastern Partnership for Ukraine: a Basis For Rapprochement or Deepening the Rift in Europe. *Romanian Journal of the Eastern Affairs*. 2010. Vol. 10, № 3. P.71-72
38. Sherr Ja. The Mortgaging of Ukraine's Independence, Chatham House Briefing Paper. London: Royal Institute of International Affairs, 2010.
39. Shuliak A., Vozniuk Eu, Patlashinska I., Shuliak N. Info-analytic support for ukrainian-polish cross-border cooperation: a case study of euro-regions. *Codrul Cosminului*. 2020. Issue 2, Vol. 26, P. 431-454.
40. Stanczyk J. Ccontemporary Geopolitical Transformations in European in the Context of the Process of European Integration. *Revista Romana de Geografie Politica*. 2010. Vol. XII, № 2. P. 438
41. The Union remains determined to avoid new dividing lines in Europe and to promote stability and prosperity within and beyond the new borders of the Union. *Council of the European Union*. 15917/02. p. 6. URL: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf
42. The USA Greets Ukraine's Course Towards NATO. *Den*. 31 May 2002;

43. Towards Complementarity of European Security Institutions. Achieving Complementarity between NATO, EU, OSCE and the Council of Europe. *Report of the Warsaw Reflection Group*. January 31 – February 1, 2005, Warsaw 2005.
44. White S. et al. Belarus, Ukraine and Russia: East or West? *The British Journal of Politics & International Relations*. 2010. № 3. p. 344-367.
45. Wolczuk K. Poland's Relations with Ukraine in the Context of EU Enlargement. One Europe or Several? Briefing Note 4/0. April 2001;
46. Wolczuk R. Ukrainian-Polish Relations between 1991-1998: From the Declarative to the Substantive. *European Security*. 2000. № 1.
47. Wolczuk R. and K. Poland and Ukraine: a strategic partnership in a changing Europe? *Royal Institute of International Affairs*. 2003. p. 134.
48. Zajaczkowski W. Polish-Ukrainian Relations. *Yearbook of Polish Foreign Policy (English Edition) (Yearbook of Polish Foreign Policy)*. 2005. №1. P.126.
49. Zajęcki R., O. Shuliak A., Fesyk Using public diplomacy for creating international peace and security on the example of Poland and Sweden *Torun International Studies*. 2020. Vol 1, No 13, p.165-175.
50. Ziolkowski M. (). Poland's Security Policy - a Different Starting Point. *The Polish Quarterly of International Affairs*. 2008. Issue 4, p. 47
51. Бжезинський З. Україна й Польща в контексті європейської інтеграції. Стратегічна панорама . 1998. № 3-4. С. 26-29;
52. Бжезинский З. Я завжди знав і вірив, що буде незалежна Україна. *Universum*. 1998. №. 9-10. с. 8-9;
53. Дергачов О. П. Партнерський потенціал України: становлення і реалізація / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2009. 494 с.
54. Енергетична дипломатія: світові приклади для України. URL: http://dixigroup.org/storage/files/2016-09-15/web_energy_diplomacy_dixi_2016_ua_1.pdf.
55. Єлова Т., Шуляк А. Історична пам'ять та примирення VS національні інтереси України та Польщі. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. №14. С. 345-369.
56. Зовнішня політика України-2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці. К., 2010. 250 с.
57. Зовнішня політика України-2011: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці. К., 2012. 384 с.
58. Зовнішня політика України-2012: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці. К., 2013. 304 с.
59. Клепиков А. Домінування сакрального типу політичного дискурсу. Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / В.Полохало (керівник авт. колективу); Заг. ред-ція.: Є.Бистрицький (розд. 1), В.Полохало (розд. 2), С.Макеєв (розд. 3), О.Дергачов (розд. 4). К.: Політична думка, 1995. 368 с.
60. Кулик В. *Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки*. Київ: Критика, 2010. 656 с.
61. Онуфрив С. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі. Політичний дискурс змі України у світовому інформаційному просторі : Автореф. дис ... канд. філол. наук:10.01.08. Київ: Б.в., 2005. 20 с.
62. Офіційний сайт МОУ. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mizhnarodne-spirovbitnicztvo/>
63. Перепелиця Г. Україні потрібно переконувати членів Альянсу URL: www.eu.prostir.ua.
64. Перепелиця Г.М. Як жити відрізняючись, але в гармонії. Теоретичні аспекти. ПІЧ. 2002. № 4. С. 50-64.
65. Перепелиця Г.М. Між Росією та Європою. *Універсум*. 2013. № 9-10 (239-240). С. 7-13.
66. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалі сучасної газетної публіцистики): монографія. К.: Націон. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 392 с.
67. Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива / М. П. Білоблоский та ін.; заг.ред. С. І. Пирожков; Рада національної безпеки України, Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. К.: НІПМБ, 2001. 623 с.
68. Україна та Росія: потенціал взаємодії та співробітництва: зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т світ. економіки та міжнар. відносин, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса; редкол.: Ю. А. Левенець та ін. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2010. 207 с.
69. Яворська Г.М. Європа в українських медіа-текстах: «учитель», «начальник», «сусід»... Вісник Черкаського університету. Сер. Філологічні науки. 2008. Вип. 140. Черкаси, С. 3–10.
70. 2001: The Year in Review. Ukraine's Foreign Affairs: a Sullied Image's Effect. *The Ukrainian Weekly*. vol. LXX. no. 1. 6 January 2002.